

Opis źródła:

Rabacja galicyjska była chłopskim powstaniem, które wybuchło w lutym 1846 roku na terenie Galicji, pod zaborem austriackim. Chłopi, pod przywództwem Jakuba Szeli, buntowali się przeciwko uciskowi feudalnemu i wyzyskowi przez szlachtę. Powstanie było brutalne, z licznymi atakami na dwory i zabójstwami szlachty. Rabacja była częściowo wspierana przez władze austriackie, które obiecały chłopom poprawę ich sytuacji. Wydarzenia te miały ogromne znaczenie dla zmian społecznych i agrarnych w regionie. Fragment utworu Antoniego Tessarczyka przedstawia opis działalności Szeli.

Miejsce przechowywania oryginału źródła:

Zakład Narodowy im. Ossolińskich

Tekst źródła:

Oślawiony dowódca mordów galicyjskich posiadał niezaprzeczenie nieograniczoną i udzieloną sobie władzę, która oprócz w własnym Tarnowskiem i w inne rozciągał Cyrkuły. Jest faktum pewne, iż na kilka tygodni przed wybuchem, bywał często w cyrkule i miewał poufne z starosta Breindl rozmowy, po czym z gromadami po wsiach umawiał się; wybierał do tego tylko zaufanych chłopów i wójtów, tym pod przysięgą udzielał sekretu, organizował w okolicy powstanie chłopów, którzy się do niego schodzili z odległych stron, dowódców nadawał z urlopników, uwolnionych z kryminału i zbiegów. Syn jego, Staszek Szela, także urlopnik, zięć i szwagier byli jednymi z głównych. On oznaczał miejsca do zebrania i napadów i po szczególnie osoby do wytępienia podawał. Sam to często powtarzał wiarogodnym osobom później, iż ma taka moc, jak drugi arcyksiążę w Galicji i że mu wolno było przez 24 godzin robić co mu się podoba ze szlachtą.

Gdy rozkazy wydawał i przemawiał do band chłopów, to im zawsze pokazywał jakieś papiery i druki z pieczęciami, mówiąc, iż to są cesarskie rozkazy. Hasłem jego były słowa: „Bóg i cesarz”; podróżującym z jego obwodu wydawał karty bezpieczeństwa od siebie, które były za dobre i ważne wszędzie przyjmowane od władz wojskowych, podpisywał się na nich jako plenipotent rządowy. Miedzy chłopstwem na jego rozkazy wszystko było posłuszne, dowodził niemi po wojskowemu, każda niesforność i uchybienie karał zaraz i surowo, z rabunków dla siebie wybierał dziesięcinę, dlatego nagromadził wiele bogactw, nachodził z tym swoim wojskiem miasteczka sąsiednie i odgrażał napadem, jeżeli mu się nie okupią, z nim się nie połączą, buntowników wyszukiwać i wydawać nie będą.

Tak przez dwa przeszło miesiące posiadał ów łotr władzę dyktatora w okolice daleko się ciągnącą; zagrożony, jednak od własnych współwinnych z wsi, z której on jest, iż ich zdradził, uwiódł do złego i do nieszczęścia, jakie ich czeka, po stracie dobrych panów, schronił się z własnej woli, dla własnego bezpieczeństwa do Tarnowa, gdzie honorowo od starosty Breindla i władz był uważony i traktowany, miał wygodne mieszkanie wśród miasta, przechadzał się publicznie, wolny, tylko dla obserwacji miał dodanego policjanta, aby go lud wiejski nie znieważał, a gdy się to często i tak trafiało, policja zaraz karała tych, co go lżyli.

Pytania do źródła.

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom podstawowy):

1. Kim był główny dowódca opisany w tekście i jaką rolę odgrywał w wydarzeniach galicyjskich?
2. Z kim dowódca prowadził poufne rozmowy przed wybuchem powstania?
3. Jakie metody stosował dowódca, aby zorganizować powstanie chłopów?

4. Jakie hasło było używane przez dowódcę i co oznaczało?
5. Dlaczego dowódca schronił się do Tarnowa i jak był tam traktowany?
6. Jakie reakcje wywoływała publiczna obecność dowódcy w Tarnowie i jak reagowała na to policja?
7. Jakie były społeczne i polityczne konsekwencje wydarzeń opisanych w tekście dla regionu Galicji?

Pytania dla uczniów szkoły średniej (poziom rozszerzony):

1. Kim był główny dowódca opisany w tekście i jaką rolę odgrywał w wydarzeniach galicyjskich?
2. Jakie działania podejmował dowódca, aby zorganizować powstanie chłopów?
3. Jakie rozmowy prowadził ze starostą Breindlem? W jaki sposób dowódca wykorzystywał te relacje do realizacji swoich celów?
4. Jakich środków używał, aby mobilizować chłopów do buntu?
5. Jakie korzyści czerpano z rabunków?
6. Jakie zmiany społeczne i polityczne przyniosła rabacja galicyjska?
7. Jakie były reakcje szlachty i chłopów po zakończeniu powstania?

Słowniczek pojęć:

Jakub Szela (1813–1866) był polskim chłopem, który stał się znany jako lider buntu chłopskiego w Galicji w 1846 roku, znanym jako rabacja galicyjska. Pochodził z okolic wsi Bujaków w ówczesnej Austrii, w rejonie dzisiejszej Polski. Szela, jako jeden z niewielu chłopów, potrafił zyskać znaczenie polityczne i społeczno-kulturalne w swoim regionie. Bunt, którym kierował, był odpowiedzią na wyzyski i brutalne traktowanie chłopów przez szlachtę. Mimo że ruch ten miał swoje korzenie w dążeniu do sprawiedliwości społecznej, szybko przeszedł w krwawe zamieszki, które objęły szerszy obszar Galicji. Szela został uwięziony po stłumieniu buntu, jednak zyskał status lokalnego bohatera w oczach wielu chłopów. Po uwolnieniu z więzienia Szela osiedlił się na stałe na wsi i zajmował się rolnictwem, a jego postać stała się symboliczną dla walki o prawa chłopów w Polsce.

Joseph Breinl von Wallerstern – był austriackim urzędnikiem administracyjnym, pełniącym funkcję starosty w okresie rabacji galicyjskiej w 1846 roku. Był znany z kontrowersyjnych relacji z Jakubem Szelą, dowódcą chłopskiego powstania, którego działania były początkowo tolerowane przez Breinla. Jako starosta Breinl podejmował poufne rozmowy z Szelą i zapewniał mu pewną ochronę, co budziło podejrzenia o współudział lub przynajmniej o bierność wobec brutalnych działań chłopów. Jego postawa i decyzje w trakcie rabacji stały się przedmiotem krytyki i analizy historyków, badających motywy i skutki działań administracji austriackiej w Galicji.

Urlopnik - żołnierz, pozostający na urlopie

Cyrkuł - był jednostką administracyjną w Cesarstwie Austriackim, odpowiednikiem dzisiejszego powiatu. Podział ten wprowadzono w 1772 roku, po pierwszym rozbiórze Polski, gdy Galicja została przyłączona do Austrii. Cyrkuły były zarządzane przez urzędników cesarskich, zwanych starostami cyrkułowymi, i pełniły funkcje administracyjne, sędownicze oraz policyjne.

Literatura pomocnicza:

Andrzej Chwalba, Wojciech Harpula, *Cham i pan. A nam, prostym, zewsząd nędza*, Warszawa 2022.

Imię i nazwisko osoby opracowującej rekord – Joanna Kunigielis